
Грицун Юлія Миколаївна 

канд. мистецтв., доцент,

доцент кафедри мистецьких дисциплін

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

РОМАНТИЧНИЙ ІДЕАЛ ЖІНОЧНОСТІ У ТВОРЧОСТІ Г. БЕРЛІОЗА

Романтичний ідеал жіночності у творчості Г. Берліоза відображає не лише естетичні та музичні погляди XIX століття, але й глибше культурні та соціальні уявлення про роль жінки у мистецтві та суспільстві. Дослідження цього феномену дозволяє зрозуміти, як романтична естетика впливала на формування образів жінки у музичній літературі та як ці уявлення резонують із сучасними дискусіями про гендер, художню експресію і культурну пам'ять.

Актуальність теми зумовлена необхідністю переосмислення історико-культурного контексту музики Г. Берліоза та впливу його ідеалів на подальший розвиток європейської музичної традиції.

Метою статті є аналіз романтичного ідеалу жіночності у творчості Г. Берліоза, виявлення його естетичних, музичних та культурних аспектів, а також з'ясування того, яким чином ці ідеали відображаються у його композиціях і музичних образах. Дослідження спрямоване на показ взаємозв'язку між художнім баченням Г. Берліоза та соціокультурними уявленнями про жіночність у добу романтизму.

Попередні роботи даної тематики здебільшого зосереджувалися на загальній музичній творчості композитора, його техніках і композиційних новаціях. Дане дослідження фокусується саме на романтичному ідеалі жіночності, що дозволяє розкрити специфіку художнього мислення Г. Берліоза.

Романтизм, що розвивався наприкінці XVIII – першій половині XIX століття, став однією з ключових культурних течій європейського мистецтва. Він вирізнявся прагненням до емоційної глибини, суб'єктивного сприйняття світу та зверненням до природи і символіки. Якщо в літературі та живопису романтична естетика поступово втратила актуальність у середині XIX століття, то в музиці цей стиль продовжував активно розвиватися. У своїй роботі Сіньюань Ма зазначає про підсилення уваги до людських почуттів у музиці романтиків, у їх роботах змінюються образи і жанри образи любові виходять на перший план, а музика звертається до особистого драматизму» [1].

Музичний романтизм охоплює творчість трьох поколінь композиторів. Ранній етап представлений іменами Ф. Шуберта, К. М. Вебера, Н. Паганіні, Дж. Россіні; зрілий період (1830–1850-ті роки) – Ф. Шопеном, Р. Шуманом, Ф. Мендельсоном, Ф. Лістом; пізній етап (до кінця XIX століття) – Р. Вагнером, Й. Брамсом, Ж. Бізе та іншими.

У музичному мистецтві романтизм проявляється з особливою силою – саме тут композитори знаходили можливість передати тонкі відтінки емоцій та особистісних переживань. Цей напрям сформувався як відповідь на домінування раціоналістичних ідеалів та суворих канонів класицизму, що панували в попередні епохи. Його становлення значною мірою було зумовлене масштабними суспільними й культурними зрушеннями, зокрема подіями Французької революції та процесами індустріалізації.

Центральним мотивом романтичної музики стає зіткнення внутрішнього світу особистості з реальністю зовнішнього середовища. Композитори прагнули не лише зобразити емоційний стан людини, а й осмислити її духовні пошуки. У цьому контексті ліризм набуває провідного значення, часто поєднуючись із образами природи, яка виступає не лише джерелом натхнення, а й символом гармонії, втраченої в умовах стрімких змін.

У творчості композиторів-романтиків помітна зацікавленість народним фольклором, зокрема пісенними та танцювальними жанрами. Вони активно зверталися до інтонацій і ритмів, характерних для національного мелосу, а також використовували старовинні діатонічні лади, що дозволяло створювати музичні образи, близькі до народного сприйняття.

Поява нових тематичних пластів і образних структур сприяла оновленню музичної мови. Композитори розширювали гармонічні засоби, експериментували з тембровими поєднаннями, шукали нові принципи формоутворення, що відповідали естетичним запитам епохи. Такий підхід дозволив романтичній музиці набути більшої гнучкості та виразності.

У музичній естетиці романтизму важливим було поєднання художнього вираження з літературними ідеями, створення програмної музики, де кожна деталь мала значення для розкриття сюжету чи образу.

Особливе місце в романтичній культурі займав образ жінки. Жінка ідеалізувалася як носій духовності, краси та натхнення. Водночас цей образ нерідко поєднувався з містичними або трагічними рисами, що робило його складним і багатовимірним. Романтична естетика формувала уявлення про жіночність як про ідеал, здатний надихати творців на мистецькі звершення.

Гектор Берліоз (1803–1869) був видатним представником романтичної

музики, який активно експериментував із формами та оркестровою палітрою. Творчість Г. Берліоза розвивалася в атмосфері романтизму, що визначило образний світ та дух його музики. Він був ворогом формалізму та безідейності. Багата революційними традиціями (велика буржуазна революція 1789-1794 років, липнева революція 1830 року), Франція являла собою сприятливий ґрунт у розвиток мистецтва, насиченого громадянським пафосом, революційним духом. Музичні традиції, що сягають масових музичних свят, демонстрацій епохи революції знайшли своє відображення в таких монументальних творах Берліоза, як «Реквієм», присвячений пам'яті героїв, що загинули в дні липневої революції 1830 року та «Траурно-тріумфальна симфонія».

Близький Г. Берліозу був і романтичний індивідуалізм. Всі враження та образи, що збуджували його творчу фантазію, він проводить через свої особисті почуття та відчуття, забарвлює своїми переживаннями. Будь-якого з героїв своїх творів (Ромео, Фауст) він наділяє своїми власними відчуттями. А герой «Фантастичної симфонії» (епізод із життя артиста) чи «Лелію» – це сам композитор із його душевними стражданнями, з його мріями та фантазіями.

Характерною рисою музичного романтизму є прагнення синтезу музики та інших мистецтв – поезії, літератури, образотворчих мистецтв, запозичення звідти тем і сюжетів. Творчість Г. Берліоза відзначалася прагненням до програмності, синтезу музики та літератури, а також увагою до психологічної глибини образів. Композитор розвивав концепцію «музики-розповіді», де музика не просто супроводжує сюжет, а створює власну емоційну та символічну реальність.

Звернення у пошуках сюжетів до Байрона («Гарольд в Італії»), Шекспіра («Ромео і Джульєтта»), Гете («Засудження Фауста») або створення власної програми («Фантастична симфонія») визначають творчу спрямованість Г. Берліоза, його художні принципи. Програмність була йому засобом конкретизації образного змісту музики з метою зробити її найбільш загальнодоступною за допомогою програмних пояснень. Крім того, звернення до творів великих поетів і драматургів було своєрідним виразом боротьби за високу ідейність мистецтва.

У творчості композитора особливе місце займав жіночий образ як носій емоційного та духовного змісту, часто виступаючи центром художньої композиції та естетичного задуму. Центральним лейтмотивом багатьох його творів є жіночий образ — піднесений, ідеалізований, нерідко трагічний. Для Г. Берліоза жінка була не лише персонажем сюжету, а й духовною силою,

музою, втіленням натхнення.

У житті композитора образ жінки був постійно поряд. Зустріч з актрисою, ірландкою Гаррієт Смітсон стала головною подією у житті Г. Берліоза. Вона стає його «нав'язливою ідеєю», «*idée fixe*», романтичним образом і реальною жінкою, яку він хотів постійно бачити. Завдяки їх відносинам світ бачить геніальний твір композитора «Фантастична симфонія», в якому образ коханої «нав'язливо» супроводжує головного героя – молодого музиканта, а її лейтмотив трансформується від змісту частин (I частина «Мрії і пристрасті», 2 частина «Бал», 3 частина «Сцена в полях», 4 частина «Хід на страту», 5 частина «Сон у ніч шабашу»). Трансформацію отримує і сам образ коханої від ніжної мрійливості першої частини до гротескного викривлення в «Сні у ніч шабашу»: краса перетворюється на примару, любов – на одержимість, тим самим Г.Берліоз показує психологічну владу ідеалу над художником, що є характерною рисою романтичного світогляду.

Жіночі персонажі Берліоза вирізняються багатовимірністю та символічністю. Наприклад, у творах, таких як «Засудження Фауста» (1846), «Фантастична симфонія» (1839) та її продовження «Леліо або Повернення до життя» (1831), «Ромео і Джульєтта» (1839), операх Г. «Бенвенуто Челліні» (1838), «Троянці» (1858) та «Беатриса і Бенедикт» (1862) жінки постають як натхненниці, символи краси та духовності, іноді трагічні або містичні.

Музичними засобами створення цих образів служили спеціально підібрані тембри оркестру, гармонійні та мелодичні рішення, що підкреслювали емоційність і психологічну глибину персонажів. Так, образ Джульєтти – ніжний, чистий, непорочний, композитор розсвічує оркестровими фарбами струнно-смічкових та дерев'яних духових інструментів; образ Терези з опери «Бенвенуто Челліні» має традиційне комічне амплуа, Дідона – є врівноважений, благородний персонаж; Кассандра – трагічна, що підкреслюється насиченою симфонічною оркестровкою; Маргарита уособлює наївність, щирість і моральну чистоту; образ Леліо – повністю позбавлений реалістичних рис і виступає внутрішнім голосом натхнення, до якого герой звертається як до духовного орієнтира.

Водночас порівняння жіночих і чоловічих образів у творах Г. Берліоза дозволяє побачити специфіку романтичного ідеалу: жінка постає не лише як об'єкт кохання, а як активний носій художньої ідеї та музичного символу.

Берліоз активно використовував музичні засоби для відображення культурних і соціальних уявлень про жіночність. У його творах жінка виступає як музичний «аркетип», символ духовного та емоційного початку,

що віддзеркалює ідеали романтизму. Цей підхід дозволяє бачити, як музика і культурний контекст взаємопов'язані: художній образ не існує окремо від епохи та соціокультурних стереотипів. Вплив Г. Берліоза на подальшу європейську музичну традицію відчутний у формуванні образів жінки як символічних персонажів, здатних передавати складні психологічні й естетичні ідеї.

Сьогодні образ жіночності у творчості Г. Берліоза набуває нового осмислення. Дослідження його естетики дозволяє не лише зрозуміти історичні уявлення про роль жінки у мистецтві, а й переглянути романтичні стереотипи з позицій сучасних культурологічних та гендерних студій. Аналіз музики Берліоза відкриває можливість оцінити, як минулі естетичні ідеали формували уявлення про жіночність і як вони резонують у сучасному мистецькому та культурному дискурсі.

Висновки У різних творах Г. Берліоза романтичний ідеал жіночності проявляється багатогранно, але завжди послідовно:

Жінка як недосяжний ідеал («Фантастична симфонія», «Леліо»).

Жінка як духовна чистота і жертва («Засудження Фауста»).

Жінка як трагічна героїня й моральна велич («Троянці»).

Жінка як поетичний символ любові та пам'яті («Літні ночі»).

Жінка як світлий гармонізуючий початок (пізні опери).

Для композитора-романтика жіночність – це не побутовий або соціальний образ, а висока духовна категорія, яка керує творчістю, формує внутрішній світ митця та визначає емоційну драматургію його музики. Саме тому жіночі образи в його творчості стали одними з найяскравіших символів музичного романтизму.

Список використаних джерел:

1. М. Сіньюань (2020). Романтичний стиль у музиці та його відображення у фортепіанній творчості Й. Брамса. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*, (15), 231–246